

УДК 930.1:94(477)

Лариса Іванівна Буряк
доктор історичних наук,
завідувач відділу Українського інституту
національної пам'яті

МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: пошук компромісу та спроби адаптації

Аналізуються особливості моделі національної пам'яті, репрезентовані історіографічним дискурсом другої половини 20-х років ХХ століття. Образи історичних подій та знакових постатей інтелектуального українського простору розглядаються як спроби компромісу та адаптації моделі національної пам'яті до суспільно-політичних процесів періоду українізації.

Ключові слова: моделі національної пам'яті, історіографія, образи, часопис "Україна".

The article analyses the features of the model of the national memory, represented by historiographical discourse of 1920-th. Images of historical events and key personalities of intellectual Ukrainian space are considered as attempts of compromising and adaptation of the model of the national memory to the socio-political processes of the Ukrainization.

Keywords: models of the national memory, historiography, images, the journal "Ukraina".

Модель колективної пам'яті, репрезентована науковим дискурсом, була і залишається важливою складовою у процесі формування національних ідентичностей, особливо на переломних етапах історії, коли суспільство опиняється у стані так званої аномійної деморалізованості. Як зазначають соціологи, аномійна деморалізованість є психологічною реакцією на соціальну ситуацію, "коли одну систему норм і цінностей, що об'єднує людей у спільноту, зруйновано, а іншу ще не сформовано" [1, 9]. В цих умовах історичні події, постаті, місця, запропоновані історіографічним дискурсом як знакові, важливі, ключові для народу / нації / класу / суспільно-політичного устрою / держави відіграють роль певного канону, що, у свою чергу, становить підґрунтя ідеологічних конструкцій, покликаних впливати на свідомість, формувати та спрямовувати її у заздалегідь визначеному напрямі.

"Історія як історична пам'ять, – за твердженням Л. Зашкільняка, – є не тільки інструментом політики та ідеології, вона виконує цілком конкретні і зрозумілі легітимізаційні завдання: "узаконює" державність, націю, групові і спільнотні інтереси тощо" [2, 22]. Друга половина 1920-х років, коли радянська влада в Україні намагалась вирішити одну з найважливіших стратегічних задач – "взяти під контроль національно-культурне життя та відповідним чином видозмінити психологію мас" [3], відзначалась складною конфігурацією соціокультурних трансформацій. Формування нової системи влади висувало необхідність творення відповідної культури, передусім її символічної оболонки, завдяки якій буде змінюватися психологія людини. Таким чином, було розпочато конструювання нового поля соціальної і культурної ідентичності, у якому не останню роль мав відігравати монументально-семантичний сегмент міського простору. Влада розраховувала на те, що візуалізовані у камені та міських назвах ідеї пролетарської революції у їх розмаїтті постатей та подій будуть більш зрозумілими суспільству і знайдуть його підтримку. У зв'язку з цим простір Києва стрімко змінювався, наповнюючись як нашвидкуруч збудованими пам'ятниками (В. Леніну та Л. Троцькому у 1918 р.), так і більш фундаментальними (Карлу Марксу у 1922 р., "Заповітам Леніна" у 1925 р.). Нове обличчя міста доповнювалось та увиразнювалось назвами вулиць – В. Воровського (Хрещатик), Жертв Революції (Трьохсвятська), площ – Майдан Червоних Героїв Перекопу (Софійська площа), Майдан Третього Інтернаціоналу (Царська площа), парків – Пролетарський (Купецький) тощо. Але, попри суттєві зміни, що відбулись у монументально-семантичному просторі міста, вплив чинників, які його уособлювали, був мало відчутним.

Ідеологічний канон із відповідними ціннісними орієнтирами, символами та героями, запроваджений більшовиками одразу після приходу до влади, за допомогою якого планувалось формувати колективну свідомість, мав значно менший ефект, ніж того очікувалось. Він виявився надто штучним, віддаленим від національних реалій і очікувань українського суспільства. До того ж, він був надто поверховим, оскільки як за формою, так і за наповненням спрямовувався не на глибинне розуміння процесів, подій, явищ, учасником і свідком яких було суспільство, а на його емоційні рефлексії.

Коренізація / українізація, запроваджена радянською владою з метою утвердження в Україні з середини 1920-х років, потребувала дещо іншої, більш гнучкої і водночас глибшої за змістом та репрезентацією системи символів для формування нової колективної ідентичності. Ці функції покладалися насамперед на нарративний дискурс, який за своїм призначенням покликаний більш глибоко впливати на колективну свідомість, вмонтовуючи та закріплюючи в ній нові аксіологічні конструкти, формуючи уявлення про соціально-життєві парадигми.

Особливістю моделі національної пам'яті, яка конструювалась на хвилі українізації, мало стати органічне поєднання культурних надбань минулого із завданнями революційної перебудови суспільства. Система меморіальних образів, як і в цілому модель національної пам'яті, під час українізації вбудовувалась на ґрунті національно-культурної спадщини як домінанти, з неодмінним урахуванням стратегічних завдань побудови нового суспільно-політичного ладу.

Не буде перебільшенням сказати, що саме М. Грушевський відіграв роль одного з творців моделі національної пам'яті під час українізації. Влада сприяла його поверненню у 1924 р. в Україну, у тому числі розраховуючи максимально використати потенціал вченого як знаного та авторитетного історика, потужного інтелектуала і геніального організатора історичної науки.

Особливу роль у вирішенні задач щодо створення нових ідеологічних конструктів М. Грушевський відводив часопису "Україна" як центральному друкованому органу Історичної секції ВУАН. З огляду на те, що журнал мав достатньо великий наклад (від 1700 до 5000 примірників), він за своїм призначенням виконував не лише наукову, але й просвітницьку та науково-популяризаторську функції [4, 328]. Саме на його сторінках були створені образи тих подій та діячів, що мали увійти у колективну свідомість українського соціуму та впливати на його подальшу самоідентифікацію, а отже, виступати ключовими елементами новоствореної моделі національної пам'яті.

Визначення постатей та подій, залучення відомих вчених для написання статей, структуризація нарративно-візуальних комплексів (аналітичні статті, спогади, листування, портрети, фотографії), запровадження відповідної лексики ("національний пантеон", "велика всеукраїнська трійця", "вічно пам'ятний" тощо) – все це було переконливим підтвердженням концептуального підходу до формування меморіального канону як базової основи моделі пам'яті.

Характерно, що конструкція моделі національної пам'яті, окреслена М. Грушевським у другій половині 1920-х років, відрізнялась від запропонованої істориком наприкінці XIX ст. Це ще раз підтверджує тезу про те, що "для кожного періоду вітчизняної історії існують свої знаки-маркери колективної пам'яті, базові конструкції" [5, 63]. Структура моделі пам'яті у будь-якому разі не являється статичною, раз і назавжди визначеною. Більш того, природним є те, що вона зазнає трансформацій, відповідаючи на виклики часу. На кожному з етапів історії щоразу можуть визначатися нові події і герої, які найбільш ефективно впливають на свідомість, формують необхідні колективні ідентифікації. Наприклад, у 1898 р. пам'ятними і знаковими для українців М. Грушевський визначив такі події, як 250-ліття Хмельниччини, столітній ювілей "Енеїди" І. Котляревського, 25-ліття Наукового товариства ім. Т. Шевченка та 25-ліття літературної творчості І. Франка. "...Сі свята, писав М. Грушевський, – ... випали так імпозантно, із ідеологічного погляду – серйозно і далеко сягло, що ніхто навіть не міг і передбачити!" [6, 15].

Характерно, що свою модель М. Грушевський розглядав як контр-версію іншій моделі, запропонованій народовцями та москвофілами, котрі спрямовували свої зусилля на відзначення п'ятидесятої річниці скасування панщини у Західній Україні. З огляду на гостроту полеміки, для М. Грушевського це питання було принциповим, оскільки самі моделі безпосередньо сприймалися ним як певне уособлення ідентифікаторів колективної свідомості. "Проти п'ятдесятиліття знесення панщини, що народовецький осередок задумав святкувати весною, разом з москвофілами, б'ючи чолом цісареві за се добродійство, молодіж зробила демонстрацію, яка закінчилась малим "ізбінієм младенців", відсвяткованим молодіжжю вечіркою, на котрій вона зробила овацію своїм ідеологічним провідникам", – писав М. Грушевський з приводу протистояння двох умовно існуючих на той час моделей національної пам'яті у західноукраїнському середовищі [6, 15].

У другій половині 1920-х років, у принципово нових суспільно-політичних умовах, М. Грушевський окреслив дещо інший мнемонічний ряд українського простору. У часопису "Україна" була запроваджена практика випуску спеціальних ювілейних чисел, присвячених подіям та діячам, які набули особливої актуальності за нових суспільно-політичних умов. Подієвий ряд репрезентували сторіччя декабристського руху, двадцятиріччя революції 1905 р., десятиріччя революції 1917–1920 рр. До нього органічно додавалось Кирило-Мефодіївське братство, що, як зазначалось, будучи "першим таємним товариством", відіграло "виключну роль" у розвитку української громадської думки [7, 121]. На відміну від триади доленосних подій, яким присвячувались ювілейні числа часопису, кирило-мефодіївці у різних сюжетних матеріалах час від часу "з'являлися" на його сторінках, акцентуючи увагу громадськості на революційному минулому України [8].

Персоніфікаторами пам'ятного національного простору у тогочасній версії М. Грушевського були видатні українські діячі. Серед них Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Олександр Лазаревський, Михайло Максимович, Іван Франко, Тарас Шевченко. В умовах українізації стратегія історичної секції ВУАН, зокрема позиція М. Грушевського не суперечили офіційному курсу радянської влади. Більш того, вони сприяли успішному втіленню політичного курсу, формуючи пантеон лідерів нації та окреслюючи загальну картину пам'ятних подій, які

мушили надихати суспільство на нові звершення, демонстрували лояльність влади до культурної спадщини, повагу до інтелектуальних лідерів нації. Образи доленосних історичних подій та відомих діячів українського відродження на сторінках одного з популярних наукових часописів, формували довіру до влади, підкреслювали національний характер політики, надавали їй більшої легітимзації.

Всі три події – революція 1905 р., декабристський рух, революція 1917–1920 рр. розглядались в одній історичній парадигмі, як події, нерозривно пов'язані одна з одною. Цілісний образ революційного минулого мав переконливо діяти на свідомість, не залишаючи сумнівів щодо закономірності революційної розв'язки тривалої кризи, існуючої у Російській імперії. Перш за все, прокладалась тяглість революційної традиції між декабристським рухом та революцією 1905 р. "Дві річниці многоважного світового значення виглянули до нас сього року з примраку минулого, – говорилось у редакторській статті до ювілейного збірника, присвяченого двадцятій річниці революції 1905 р. – Вони підчеркнули своє споріднення – органічний, генетичний зв'язок, який неначебто існував, проте не уявлявся через хронологічну відстань" [9, 3]. Цікаво, що вступна стаття до ювілейного випуску "України", присвяченого 20-річчю революції 1905 р., не мала авторського підпису, хоча її лексика, а головне – ключова ідея – свідчили про авторство М. Грушевського. Революція 1905 р. була представлена в образі "вистуна (алегорія, характерна для тогочасного лексику М. Грушевського) Великої Східньо-Європейської Революції, в котрій з-під запізених конституцій, ліберально-конституційних планів інтелігенції ясно і виразно проглянули риси соціальної революції – вимоги нових соціальних класів – пролетаріату і незаможного селянства" [9, 3]. Незрима "присутність" М. Грушевського у редакційній статті відчувалась і проявлялась у неприхованій спробі представити образ революції на тлі боротьби за національне визволення. У відповідності до моделі, яку на той час історик вважав актуальною та необхідною для пропагування, ці дві річниці (століття декабристського виступу та двадцятиліття революції 1905 р.) переконливо свідчили, що "при існуванні нерозривної національної проблеми ні один соціальний клич не міг зреалізуватись, не зв'язавшись з національними вимогами поневолених, і навпаки – національна програма тоді тільки знаходила під собою твердий ґрунт для своєї реалізації, коли зв'язувалася з соціальними та економічними домаганнями робочих верств" [9, 3–4].

Концептоутворюючою у збірнику була стаття позиціонованого "історика-марксиста" О. Гермайзе "1905 рік". До неї долучалися матеріали, що формували загальний образ революції 1905 р. під кутом зору трьох основних складових (селянства, робітничого класу, інтелігенції). (Статті: С. Глушко "З селянських рухів на Чернігівщині", І. Щітківського "З жовтневих днів у Києві", Козуба С. "1905 р. у творчості Коцюбинського" тощо.) З часом вони стануть основою основ історіографічного канону, до якого буде включено як неодмінну і домінуючу компоненту – діяльність партії більшовиків.

Під національним кутом зору на сторінках "України" створювався образ декабристів. У вступній статті "1825–1925" ювілейного випуску часопису М. Грушевський формулює проблему наступним чином: "українські декабристи чи декабристи в Україні" і аналізує, яким чином декабристське повстання було зв'язано з соціально-економічними та національними умовами українського життя, яке значення воно мало у розвитку подій минулого століття, що привели зрештою до "робітничо-селянської української держави, до соціалістичного будівництва в рамках радянської федерації" [10, 3].

Ювілейний збірник часопису, присвячений "десяти роковинам визволення України від царського панування", відзначався піднесеною риторикою та пафосом. Він відкривався гаслами "Слава всім учасникам великої визвольної боротьби", "Вічна пам'ять усім, що померли в ній", підсиленими поетичним епіграфом П. Тичини "На майдані коло церкви Революція іде..." [11].

Історіографічний дискурс революційних подій доповнювали меморіально-нарративні комплекси, присвячені українським інтелектуалам – знаковим постатям в історії України. І. Франко був репрезентований метафоричним образом "апостола праці" [6]. Конструкт "Велика всеукраїнська трійця" М. Грушевський використав для творення образів Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша [12, 9].

Особливого значення набувало вшанування пам'яті Т. Шевченка, хоча цілком закономірним видавалось питання, чи варто було корегувати поширені на той час модифікації образу поета. Як видно з міркувань М. Грушевського, жоден з існуючих образів Кобзаря не міг сприйматися у повній мірі актуальним у нових суспільно-політичних умовах. Відповідно до існуючих образних конструкцій це був "співець нездійснених мрій, розбитих надій, безповоротно упущених можливостей – Єремія над руїнами найкращих народніх поривань, проповідник братання з ворогами, ідеолог всепробачення". Тепер він мав відійти у небуття і поступитися місцем іншому Т. Шевченку, який виступав "суворим пророком безоглядного визволення, руйнування насильства і неправди, вождем поневоленого людю проти класового гніту" [13, 5].

Образ Т. Шевченка дореволюційної доби, як вважав М. Грушевський, виглядав повною протилежністю тому, що мав бути викарбуваним у пам'яті покоління, якому довелося розбудовувати новий лад. На сторінках "України" конструювався образ Т. Шевченка – "пророка" і "вождя", котрий доклав максимум зусиль задля того, аби настало "свято розбудження нового колективу – Робочого Народу України" [13, 3]. Т. Шевченко, за версією М. Грушевського – "наш Революційний Вистун", саме у такому амплуа він був найбільш необхідним для формування колективної свідомості класу, проголошеного "гегемоном революції". Характерно, що у фокусі статті опинились дві події, які представлялись у нерозривній єдності – річниця революції і вшанування пам'яті Кобзаря. Ода Т. Шевченку водночас пролунала заклик до визнання революції, порив якої, за висловом М. Грушевського, "дійсно скропив

землю ворожою кров'ю, – виорав глибокі борозни в ній і вивернув нові родючі верстви" [13, 4]. Образ Т. Шевченка у М. Грушевського у 1925 р. сягав апогею своєї глорифікації. Написані з великої літери "Слова Поетові", "Він/Його", "Його Слово", "Великий Кобзар", як і "Революція", "Народ" спрямовувались на те, аби масовий читач неодмінно відчув той самий пієтет, що й автор тексту.

Ще однією постаттю у "великій всеукраїнській трійці" М. Грушевський називав М. Костомарова – людину, яка "найбільше скидалася на українського Бога", "була дійсним, заслуженим авторитетом українського громадянства" [14, 3]. На першому плані у М. Грушевського поставав М. Костомаров – "ідеолог українського відродження і визволення", один "з найбільш заслужених борців проти феодалного, бюрократично-самодержавного режиму старої Росії" [14, 3] та водночас один з "попередників і творців великого перелому", що відбувся в Україні на революційній хвилі початку ХХ ст. [14, 20]. При цьому М. Грушевський зізнався, що розуміння постаті М. Костомарова прийшло до нього не одразу: "Не один з попередніх ювілейних років його не дав змоги розгорнути вповні його образу як політичного діяча й ідеолога... Я сам, пишучи його характеристику з нагоди 25-ліття його смерті не міг з'ясувати вповні одверто і повно найбільш інтересні сторони його діяльності – мусив говорити про нього як про історика" [14, 3]. Але скоріш за все, справа була у тім, що коли у 1925 р. М. Грушевський писав про М. Костомарова як про непримиренного ворога самодержавства, аристократії і соціальних привілеїв, він не міг не враховувати, що принципово змінилась політична ситуація порівняно з 1910 р., коли робився наголос на М. Костомарові – історика.

Розставляючи нові акценти, М. Грушевський переслідував мету вписати М. Костомарова у нову політичну ситуацію, в ідеологічні межі вже іншої, радянської влади, радикально не порушуючи попередньо усталених конструкцій образу. З огляду на це, на довершення цілісного образу М. Костомарова додавалось, що "проповідь ненависті до царизму", "старої російської державності", "до поневолення народу" складало зміст його життя і діяльності та ставило його в ряду безпосередніх "батьків і творців революції української і російської" [14, 20].

Проте у статті О. Гермайзе – історика-марксиста – М. Костомаров представлявся кабінетним "ученим-мрійником", "подвижником "чистої" науки", "безпорадною, нежиттєвою постаттю" [15, 87]. Класовий підхід в осмисленні історичних процесів, необхідність якого намагався обґрунтувати О. Гермайзе, у відповідності до вимог часу, апріорі зумовили висновки, що суттєво відрізнялись від запропонованих М. Грушевським. О. Гермайзе наголошував на "роздвоєності Костомаровської діяльності", "невитриманості лінії його переконань", зумовлених, неначебто його приналежністю до "декласованої інтелігенції", ставлення до якої у радянської влади було стриманим, а інколи і відверто ворожим [15, 87].

Створюючи образ П. Куліша у контексті "великої всеукраїнської трійці", М. Грушевський передусім прагнув зруйнувати поширене стереотипне сприйняття його як людини гіпертрофованих амбіцій, невинуватої самозакоханості, відвертого егоцентризму. Не приховуючи, що це одна з найбільш суперечливих і неоднозначних постатей національного відродження, слід було показати, що П. Куліш по праву заслуговує на місце серед "великих українців", а його творчість – "результат великого таланту і глибокого розуміння українського життя" [12, 11].

М. Грушевський ідентифікував П. Куліша для широкої суспільно-наукової громадськості як переконаного "козакофіла". Попри всі різкі закиди та звинувачення, М. Грушевський був послідовним у своєму прагненні розставити усі крапки над "і", залишивши останнє слово за неперевершеним талантом П. Куліша, що по праву належав українському народу і був невід'ємною та органічною складовою національної культурної спадщини. Отже, у колективній свідомості П. Куліш мусив асоціюватися, перш за все, з передвісником революційних подій, котрий піднімався у своїх очікуваннях, пророцтвах та передбаченнях на один рівень з іншими українськими геніями – Т. Шевченком та М. Костомаровим. У моделі національної пам'яті П. Куліш мав бути представлений генієм, карколомні зміни у поглядах якого були "продиктовані" виключно полемічним азартом і "не означали у нього дійсного відречення від класової козацької ідеології, що лежала підосновою його творчості з усіма її зігзагами" [16, 96].

Ще одна знакова постать – В. Антонович, як писав М. Грушевський, мав посісти "місце у першому ряді нашого національного пантеону" [17, 16]. Конструюючи образ "незабутнього діяча", "найвірнішого сина України", "велетня рідної науки", "апостола правди і науки", "власителя дум", ювілейний збірник "України" вийшов під промовистою назвою "Дорогій пам'яті Володимира Боніфатієвича Антоновича в двадцятиліття смерті" [17]. Дбаючи про те, аби образ вченого став органічною складовою колективної свідомості, М. Грушевський особливо наголошував на необхідності вивчення В. Антоновича як історика, громадського діяча і людини, підкреслюючи його тогочасну "недослідженість" та "неспопуляризованість".

"Визначний", "один з найбільших українських істориків", як висловився М. Грушевський на адресу О. Лазаревського, присвятивши йому ювілейний випуск "України" (1927, кн. 4) – так само мусив зайняти місце у мнемонічному просторі українців нарівні з В. Антоновичем, М. Драгомановим, М. Костомаровим, П. Кулішем, І. Франком [18, 3].

Образ М. Драгоманова на сторінках часопису "Україна", представлений М. Грушевським, це образ "великого українського діяча", "відповідального представника всього поступового українського життя перед культурним світом" [19, 3]. До образу М. Драгоманова важливі штрихи додав О. Гермайзе, акцентуючи увагу на його ролі "творця і основоположника новітнього українства, що прийшло на зміну попередньому етнографічному українофільству" [20, 145]. Невід'ємною рисою цілісного образу

М. Драгоманова, як вказувалось у ювілейному збірнику, був його "космополітизм". Щоправда, при цьому досить скромно зазначалось, що це "не перешкоджало йому працювати на українській мові в київських недільних школах" [21, 114].

Слід зазначити, що меморіальний простір українського соціуму другої половини 1920-х років не обмежувався постатями та подіями, яким присвячувались ювілейні числа часопису "Україна", хоча саме їх можна розглядати як системоутворюючі компоненти. Цей простір доповнювався ще цілим рядом постатей відомих українських діячів. Серед них Марко Вовчок, Ольга Кобилянська (святкувався 40-літній ювілей творчої діяльності), Л. Глібов (відзначався 100-літній ювілей), М. Коцюбинський (закладався пам'ятник-бібліотека у Вінниці). Перспектива у майбутньому бути включеними до меморіальної моделі відкривалась перед самим М. Грушевським, а також Д. Багалієм, К. Студинським, ювілей яких так само широко відмічались науковою громадськістю і знайшли своє відображення на сторінках часопису "Україна". Проте, вже на початку наступного десятиріччя для радянської влади, що вирішила відмовитися від політики українізації та розпочала переслідування української інтелігенції, цей конструкт втратив свою актуальність.

Модель національної пам'яті другої половини 1920-х років, з одного боку, була позначена актуалізацією національної парадигми як домінанти, з іншого – адаптована до реалій нового суспільно-політичного устрою. Концепція вшанування пам'яті видатних постатей української історії, річниць революційних подій, декабристів та кирило-мефодіївців, репрезентована історіографічним дискурсом, була органічно вписана у соціокультурний і політичний контекст українізації. Проте лояльний до влади варіант ідеологічного канону, запропонований М. Грушевським, не був довготривалим. Досить скоро він був відкинтий. Влада вже не відчувала потреби в інтелектуалах попередньої епохи, висувала інші завдання і переглядала механізми дій. На роль головних ідеологів у державі з кінця 1920-х років планувались і готувались історики партії. Одним з симптомів нових тенденцій, що намітились, була Перша всесоюзна конференція істориків-марксистів, яка тривала з 28 грудня 1928 р. по 4 січня 1929 р. у Москві. Під час проведення конференції її учасники навіть знайшли вже можливим "поставити питання про історію партії як науку" [22, 173].

З початку 1930-х років все більших обертів набирало згортання українізації, посилювались утиски та переслідування української інтелігенції. Продовженням розпочатих процесів була постанова ЦК КП(б)У "В справі журналу "Україна", ухвалена на початку 1931 р., де вказувалось, що журнал ширить та пропагує буржуазно-націоналістичні погляди, "одверто ігноруючи справи соціалістичного будівництва України". Товариству істориків-марксистів пропонувалось "організувати" низку наукових доповідей з критикою історичної продукції ВУАН, зокрема розгорнути критику журналу "Україна" та буржуазно-націоналістичних праць М. Грушевського [23, 362].

Час компромісів, можливих лояльностей та адаптацій залишився позаду. Жорстко детермінований ідеологічний канон прийшов на зміну попередньому. Діячі, запропоновані М. Грушевським як ключові постаті у моделі національної пам'яті, зокрема В. Антонович, М. Драгоманов, О. Лазаревський, були затавровані як "буржуазні націоналісти", решта – суттєво відретушовані "революційними фарбами". Щодо подій, зокрема революцій початку ХХ ст., декабристського руху та кирило-мефодіївців, то, інтерпретовані з класових позицій, як того вимагали нові умови, вони залишилися у структурі меморіального канону. При цьому, щоправда, з історіографічного дискурсу зникла назва "Велика Східньо-Європейська революція", введена в обіг М. Грушевським. Натомість пануючим став конструкт "Велика Жовтнева революція". Після того, як відбулась кардинальна зміна в інтерпретації революції 1917–1920 рр., вона набула майже сакрального значення і стала однією з ідеологічних домінант, за допомогою якої упродовж тривалого часу вихувалася соціалістична свідомість і формувалась колективна пам'ять радянських людей.

Використані джерела

1. Головаха Є. Моніторингові дослідження Інституту соціології НАН України: методологія, методи, організація опитувань / Є. Головаха Є., Н. Паніна // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2 т. Т. 2: Таблиці і графіки. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – 486 с.
2. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії в сучасному світі / Леонід Зашкільняк // Історія – ментальність – ідентичність. Вип. IV: Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в ХІХ – першій половині ХХ століття: колективна монографія. – Л.: ПАІС, 2011. – С. 21–26.
3. Єфіменко Г. Г. Комунізм vs. українське націєтворення в радянській Україні (1917 – 1938 рр.) / Г. Г. Єфіменко // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 114–132.
4. Юркова О. "Україна" на історичному фронті: від наукового часопису українознавства до журналу циклу наук історичних / О. Юркова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – № 16. – С. 327–355.
5. Колесник І. Історична пам'ять та історіографія: архетипи взаємодії / Ірина Колесник // Історія – ментальність – ідентичність. Вип. IV: Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в ХІХ – першій половині ХХ століття: колективна монографія. – Л.: ПАІС, 2011. – С. 54–64.
6. Грушевський М. Апостол праці / М. Грушевський // Україна. – 1926. – № 20. – С. 3–18.
7. Міяковський В. З нових матеріалів до історії Кирило-Мефодіївського братства / В. Міяковський // Україна. – 1924. – Кн. 1 – 2. – С. 121–136.
8. Від редакції // Україна. – 1925. – Кн. 4. – С. 3–4.

9. Міяковський В. З нових матеріалів до історії Кирило-Мефодіївського братства / В. Міяковський // Україна. – 1924. – Кн. 1–2; Граховецький Д. Матеріали до арешту кирило-мефодіївців: Навроцького, Белозерського, Шевченка та ін. / Д. Граховецький // Україна. – 1928. – Кн.1 (26); Гнатюк В., Бужинський М. Відгуки справи Кирило-Мефодіївського товариства / В. Гнатюк, М. Бужинський // Україна. – 1928. – Кн. 2 (27); Житецький І. П. О. Куліш про Кирило-Мефодіївське товариство / І. Житецький // Україна. – 1929. – Березень – квітень (33) та ін.
10. Грушевський М. 1825–1925 / М. Грушевський // Україна. – 1925. – Кн. 6. – С. 3–4.
11. Україна. – 1927. – Кн. 1–2.
12. Грушевський М. Соціально-традиційні підоснови Кулішевої творчості / М. Грушевський // Україна. – 1927. – Кн. 1 – 2 (21). – С. 9–38.
13. Грушевський М. В шістдесят четверті Шевченкові роковини / М. Грушевський // Україна. – 1925. – Кн. 1 – 2 (11). – С. 3–5.
14. Грушевський М. Костомаров і Новітня Україна / М. Грушевський // Україна. – 1925. – Кн. 3 (12). – С. 3–20.
15. Гермайзе О. М. Костомаров і світлі біографії / Осип Гермайзе // Україна. – 1925. – Кн. 12 (3). – С. 79–87.
16. Грушевський М. Перша редакція "Иродової мороки" Куліша / М. Грушевський // Україна. – 1927. – Кн. 21 (1–2). – С. 94–96.
17. Грушевський М. З соціально-національних концепцій Антоновича / М. Грушевський // Україна. – 1928. – Кн. 30 (5). – С. 3–16.
18. Грушевський М. В двадцять п'яті роковини смерті Ол. М. Лазаревського / М. Грушевський // Україна. – 1927. – Кн. 23 (4). – С. 3–25.
19. Грушевський М. Місія Драгоманова / М. Грушевський // Україна. – 1926. – № 2 – 3. – С. 3–25.
20. Гермайзе О. М. П. Драгоманов в українській історіографії / Осип Гермайзе // Україна. – 1926. – № 2 – 3. – С. 125–145.
21. Тучапський П. Л. Дві недруковані статті про Драгоманова історіографії / П. Л. Тучапський // Україна. – 1926. – № 2 – 3. – С. 100–124.
22. Гермайзе О. 1-ша всесоюзна конференція істориків-марксистів у Москві / Осип Гермайзе // Україна. – 1929. – Березень – квітень. – С. 173–174.
23. Історія Національної академії наук України. 1929 – 1933: Документи і матеріали / [відп. ред. П.С. Сохань, упоряд. Т. В. Вересовська]. – К., 1998. – 542 с.

УДК 929.7 (477)

Людмила Миколаївна Казначєва
кандидат історичних наук, доцент Рівненського
державного гуманітарного університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СЕЙМИКІВ У ДВОРЯНСЬКЕ ЗІБРАННЯ НА ВОЛИНІ

У статті досліджено особливості процесу трансформації повноважень польських інституцій самоврядування – сеймиків – у російські станові установи Волинської губернії.

Ключові слова: сеймики, дворянське зібрання, права, повноваження, вибори.

The features of process of transformation of plenary powers of Polish instituciy of self-government are investigational in the article – seymikiv – in Russian class establishments of the Volhynia province.

Keywords: seymiki, nobiliary collection, rights, plenary powers, elections.

Приєднавши до себе волинські землі у складі Західного краю, Російська імперія отримала суспільство з іншою системою політичного устрою, що була притаманна станово-представницькій монархії – Речі Посполитій. До іншої державної системи волинські землі потрапили, як в інший світ взаємин держави та еліти. Між органами станового самоврядування Речі Посполитої і Російської абсолютної монархії існували суттєві відмінності, тому варто більш детально з'ясувати процес трансформації сеймиків у дворянське зібрання, роль і місце органів шляхетського самоврядування у соціально-політичному становищі місцевого соціуму.

Метою розвідки є висвітлення трансформації владних повноважень сеймиків – органів шляхетського самоврядування Речі Посполитої – у Волинське дворянське зібрання.

Літературу з вказаної проблематики можна умовно поділити на ту, в якій досліджується специфіка функціонування сеймиків [3; 10; 12; 13], та на ту, яка розкриває деякі аспекти та особливості дворянських зібрань Російської імперії [2; 4; 5; 11]. Окрему групу джерел становлять законодавчі акти, якими встановлювалися норми функціонування станових установ та вносилися вимоги, згідно з яких відбувалося переформатування сеймиків у дворянські зібрання [8; 9]. При цьому немає жодного наукового дослідження процесу трансформації, або переходу від шляхетських корпорацій Речі Посполитої до дворянської корпоративної організації.

У межі Російської імперії Волинь увійшла з політичними, соціальними, господарськими і етнокультурними традиціями колишньої могутньої європейської держави Речі Посполитої. Однією з складових інституцій